

להיפתר במדינתנו באמצעות הסוציאליזם. ואולם, יש להבין כי זוהי מטלה מאוד רצינית. בעת העתיקה החיים היו "על פני" הטבע, והסתפקנו בעודפים ובתוצרי הלוואי שהוא פלט באופן סטיכי. כיום אנו חודרים פנימה, אל תוך העולם, והוא מפעיל עלינו כוח שווה ערך.

1934

מרוסית אלון מרקוס

הספק של פלטנוב

בסיפור "אנטיסקוס" שכתב פלטנוב ב־1926 לעג לייצור קפיטליסטי של מכשיר לוויסות חיי המין. בין היתר בדה בסיפור הצעה, משמו של מאיאקובסקי, הפוטוריסט הנערץ, ביחס לזרע הנשאר במכונה: "לאסוף בחסכנות, לבנות מפעל ולאפות בו רקיקים, וזה שתרים את חומר הגלם להכנת הרקיקים יזלול אותם בתאוותנות... האנושות תקבל אז חלב, שמנת, פיתות, גבינה נוזלית וגבינה קשה – הכל חוץ מרגל של אשה." ובסיפור האחר שפרסם ב־1926, "פצצת ירח" משרד המהנדס קרייצקופף לכדור הארץ מתוך הרקטה שהמציא, רגע לפני שהוא מתרסק על הירח את המשפט הפסימי: "הגידו מיד, הגידו לכולם: בני האדם טועים טעות חמורה! העולם אינו תואם את מה שהם יודעים". אפילו מן הדברים הללו נקל להבין מדוע נרדף פלטנוב בשנות סטלין, מדוע צונזר, מדוע נאסר לפרסם את יצירותיו במלואן.

סביר להניח שהפסימיות הזאת של המחבר הוליכה את יצירותיו אל הצנזורה ואל הרדיפה. לכן ראוי לקרוא בתשומת לב מרובה את מאמרו הגנוז מ־1934. הוא רחוק מאוד מהאופטימיות הטכנולוגית של הבולשביקים (ושל כלל המודרניסטים). די להשוות את הסיסמה של לנין שהלהיבה את הפוטוריסטים הרוסים "חשמל + סובייטים = סוציאליזם" עם הפסימיות של פלטנוב, כולל הנבואה שלו על פיצוח האטום, כדי לקרוא מחדש בספרות שלו: בן לפרולטרים, הידרולוג, מסרב להתלהב מהמאבק נגד איתני הטבע.

יש מתח טרגי בין הטבע לטכנולוגיה. הטכנולוגיה אומרת, "תנו לי נקודת משען ואוכל להזיז את העולם". ואילו מבנה הטבע הוא כזה, שאין הוא נכנע בקלות. אפשר להזיז את העולם, אם נתכנן את המנוף המתאים, אבל הפסד האנרגיה בפעולת מנוף שכזה יהיה כה גדול, עד שהניצחון יהיה חסר תועלת מבחינה מעשית.

ויש לו, ב־1934, דוגמא לטרגדיה הראשונה של הסוציאליזם – זה שאמונתו באותן שנים התרכזה בפיתוח מואץ, בתכניות חומש:

נביט בתופעה בת ימינו: ביקוע האטום. אותו עניין. קרב היום החגיגי שבו, בהשקעת אנרגיה n , נצליח לפרק את האטום ולקבל $n+1$, ונהיה נורא מרוצים מהתוספת האומללה הזו, בשל הרווח הנקי, שהושג כביכול הודות לשינוי מלאכותי של עיקרון טבעי... הטבע נותר מנוכר ואדיש. הוא גומל לנו רק במידה כנגד מידה, או עם רווח לטובתו.

ברור לנו מדוע לא פורסם המאמר החשוב הזה. הוא ביקש לחשוב על האידיאולוגיה של הטכנולוג כחלק מהאידיאולוגיה.

באביב 1934 הוצא אנדריי פלטנוב מן המקרר הסובייטי, ונכלל בכריגדת סופרים שנשלחה לטורקמניסטן, כדי לדרווח משם על התקדמות הסוציאליזם. באותה שנה התבקש גם לתרום לכמה אלמנטים שעתידים היו לצאת בעריכה ריכוזית של גורקי. פלטנוב היה אז בן שלושים־וחמש. הוא כתב כבר כמה רומנים, שאף אחד מהם לא פורסם במלואו, בגלל הצנזורה. קוראים בארצו הכירוהו הודות לכמה סיפורים קצרים, ובעיקר בעקבות דו"ח הציטאטירי, "לשימוש בעתיד", שעורר ביקורת רשמית עם פרסומו ב־1931. עד צאת המשלחת לטורקמניסטן, משך שלוש שנים, לא יכול היה פלטנוב לפרסם דבר. האלמנטים, שהעבודה עליהם החלה ב־1934, היו אמורים לציין את השלמת תכנית החומש השנייה ב־1937; הם לא הופיעו אף פעם, עוד עדות אילמת לשקיעת האינטלקטואלים, במקביל ל"טיהורים" הגדולים.

הטקסט המובא כאן הגיע לשולחן עבודתו של גורקי בתחילת ינואר 1935. בתוך ימים ספורים דחה גורקי את החיבור כ"לא ראוי" ו"פסימיסטי"; ואם לא די בכך, כדי ללמד משהו על טיבו של הטרור האינטלקטואלי, הנה בתחילת מארס גינתה, באופן פומבי, המזכירות הארגונית של איגוד הסופרים, את המאמר הגנוז, כ"ריאקציונרי", "משקף את הפילוסופיה של היסודות העוינים את הסוציאליזם".

המאמר נכתב במחצית הראשונה של 1934, אחרי שפלטנוב חזר מטורקמניסטן; פרק ביומניו מאמצע אפריל מבהיר כי כבר אז בחן את הנושאים העיקריים המופיעים בו. רבים מהם מתייחסים באופן ישיר למה שהעסיק אותו ברומן מוסקבה המאושרת, שבאותם ימים עבד עליו. כמה פרטים שימשו אותו

גם בתסריט "אבא-אמא". החיבור הוא גם מעין תשובה להשקפותיו של גורקי על הטבע; "כדור הארץ שלנו מגלה לנו שוב ושוב בנדיבות את מטמוניו הרבים מספור" (1932).

לפלטונוב, מומחה להידרולוגיה במחוז הולדתו וורונז', בעת שהיכתה שם הבצורת של ראשית שנות העשרים, היתה תפיסה אחרת לגמרי על ההתנגשות עם הטבע. האמונה הבולשוויקית בטכנולוגיה – כמו אמונתם של רוב המודרניסטים – הילכה אצלו יד-ביד עם הכרה באכזריות הסביבה, עליה נשען המין האנושי, הכרה שהפכה בשמאל ל"מובנת-מאליה" רק בשנות השמונים של המאה הקודמת, עם עליית הירוקים. "על הטרגדיה הסוציאליסטית הראשונה" תופס מקום חשוב ביותר ביצירתו של פלטונוב. אף שהרשימה היא עיתונאית מבחינת הז'אנר, היא אינה נושאת עוד את החותם התעמולתי, שאיפיון את רשימותיו מתחילת שנות העשרים. זהו טקסט פילוסופי. כתב היד שלו פורסם לראשונה ברוסיה ב־1991. הגרסה האחרונה, זו שגורקי כנראה קרא, מדגישה הרבה יותר את הבעיות העומדות בפני הטכנולוגים של הנפש בבריה"מ. בזמן הטרור הסטליני נסוג פלטונוב לכתיבה של ביקורת ספרותית. ייתכן שהארכיונים הרוסיים יגלו עוד מאמרים פילוסופיים, שנכתבו בין השנים האופטימיות לשנות הזוועה.

מ"מ